

IRENA STONKUVIENĖ

Vilniaus universitetas

KOEDUKACIJOS PROBLEMA VIDURINĖSE IR AUKŠTESNIOSE XX a. PRADŽIOS LIETUVOS MOKYKLOSE

Coeducation in Secondary and Higher Schools in Lithuania
in the Early 20th Century

SUMMARY

The article discusses coeducation, which was a topical issue in the early 20th century: articles on this subject published in the interwar press, and speeches, are analysed, and the stenograms of Seimas meetings are presented.

Most discussions on coeducation arose in the context of secondary and higher education. Some people considered coeducation as a natural principle of education, others supposed that higher schools where boys were taught together with girls would be temporary, dictated by the poor economic and social conditions. Discussions between the Left, supporting coeducation, and the Catholic Church, which was against coeducation, were very often based on hearsay regarding the advantages and disadvantages of coeducation, but not on actual facts. The first article in Lithuanian which analysed the question in detail was published in 1919 in a magazine on educational issues *Lietuvos mokykla* ("School of Lithuania"). P. Dovydaitis, the author of this article, and the publisher and editor of the magazine, described the circumstances of the origin of mixed schools and their evolution in different countries (the USA, Scandinavia, Russia and Lithuania), and discussed the main reasons and principles of coeducation. Dovydaitis also discussed coeducation issues at meetings of the Catholic Schools Union of Lithuania, of which he was chairman from 1920 to 1924, and in the magazine *Naujoji vaidilutė* that was run by him.

Pačioje XX a. pradžioje svarstant apie mergaičių mokyklas vis dar buvo nuogaštauojama, kad gimnaziją ar pro-

gimnaziją baigusios merginos neturės supratimo apie namų ūkį ir bus prastos žmonos. Kai kurios galbūt visiškai nusig-

RAKTAŽODŽIAI: Pranas Dovydaitis, koedukacija, XX a. Lietuvos mokykla.

KEY WORDS: Pranas Dovydaitis, coeducation, 20th century School of Lithuania.

reš nuo gimtojo kaimo „su jo rūpesčiais vargeliais“¹. Dėl to žala neva patirs ne tik kaimo ūkio plėtra, bet ir dorovė.² Lietuvos kaime išties dar gana ilgai buvo abejojama, ar aukštesni merginų mokslai – tikslinga ir kada nors atsipirksianti investicija³, tačiau pedagoginei bendruomenei ir platesniems visuomenės sluoksniams jau nuo antrojo XX a. dešimtmečio pabaigos labiau rūpėjo ne klausimas „Ar reikalinga mergaitėms aukštesnioji mokykla?“, bet – „Kokia turėtų būti aukštesnioji mokykla?“. Aptariant bendruosius mokyklų sistemos principus, greta kitų išryškėjo ir koedukacijos problema. Ji, nors ir sukėlė kur kas mažiau aistrų nei tikybos ar lotynų kalbos dėstymo klausimai, visgi buvo gana aktuali.

Pasak Lietuvos vidurinių mokyklų raidą 1918–1940 metais analizavusio R. Motuzo, paskelbus Lietuvos nepriklausomybę ir išitvirtinant jos valstybingumui, norėta, kad vidurinis ir aukštesnysis mokslas būtų visiems kuo prieinamesnis. Todėl dėl patalpų, lėšų ir mokytojų stokos steigtos mišrios mokyklos. Mišrios buvo bemaž visos Lietuvos mokyklos, išskyrus jėzuitų Kaune ir marijonų Marijampolėje. Marijampolės, Panevėžio ir Šiaulių gimnazijose, išaugus mokinių skaičiui, berniukai ir mergaitės mokėsi atskirose klasėse. Vieni koedukaciją laikė visai natūraliu mokymo principu, kiti vykęsi, kad mišrios mokyklos – laikinos⁴. Buvo tikimasi, kad pagerėjus ekonominei krašto būklei, nusistovėjus švietimo sistemai, bus steigiamos atskiros vidurinės ir aukštesniosios mokyklos mergaitėms ir berniukams. Diskutuojant bendrą abiejų lyčių mokymą palaikiu-

siems kairiesiems ir koedukacijai nepriartiantiems katalikų atstovams, dažniau buvo remiamasi emocijomis ir nuogirdomis apie šios sistemos privalumus ir trūkumus, o ne konkrečiais faktais.

Pirmasis teorinio pobūdžio straipsnis lietuvių kalba, kuriame gana išsamiai buvo analizuojama koedukacijos problema, pasirodė 1919 m. ugdymo klausimams skirtame žurnale *Lietuvos mokykla*. Straipsnio autorius, pats *Lietuvos mokyklos* leidėjas ir redaktorius Pranas Dovydaitis pradėjo jį nuo *koedukacijos* sampratos ir šio termino vartosenos įvairiose šalyse aptarimo. Pažymėdamas, kad greta koedukacijos, kaip bendro berniukų ir mergaičių *auklėjimo*, „norint pažymėti draugės *mokymą*“ kartais vartojamas ir koinstrukcijos terminas⁵, Dovydaitis, „dėl trumpumo“ ir tarptautinio paplitimo siūlo bendrą koedukacijos terminą, kaip „draugės mokymą ir draugės auklėjimą“⁶. Straipsnyje išsamiai aprašomos koedukacinių mokyklų atsiradimo aplinkybės ir raida įvairiose šalyse (JAV, Skandinavijoje, Rusijoje ir Lietuvoje), aptariamoms koedukacijos priežastys ir principai. Analizuodamas koedukacijos priežastis JAV, Dovydaitis pateikia Willjamo Torrey Harriso argumentus už koedukacinę sistemą: „1) koedukacija esanti natūringa sistema, kadangi atatinkanti ir esamajam šeimoje koedukaciniam auklėjimui; 2) tradicinė; 3) teisinga, kadangi lygiai pasielgianti su abiejų lyčių jaunu; 4) pelninga ūkio atžvilgiu, kadangi sutaupanti dvejų mokyklų laikymo išlaidas; 5) tinkama mokytojui mokymo medžiagos ir jos sudirbimo atžvilgiu; 6) pelninga disciplinai ir dvasiniam doriniam

auklėtinių kėlimui, ypač doriniams lyčių santykiams⁷. Iš esmės nepaneigdamas nė vieno iš šių argumentų, Dovydaitis teigia, kad visgi dažniausiai koedukacinių mokyklų steigimą ir plėtrą nulemia ne Harriso paminėti veiksniai, o ekonominės ir politinės priežastys. Europoje, pasak straipsnio autoriaus, „koedukacijos judėjimas yra moderniosios moterų emancipacijos vaisius, jos protege“⁸. Būtent „moterų teisių rėksnės“, tokios kaip E. Key, Dovydaičio nuomone, yra pirmutinės koedukacinės mokyklos agitatorės praktikoje ir jos tariamų pranašybių išradinėtojos teorijoje⁹. Tačiau ir daugelyje Europos šalių svarbiausi koedukacijos svertai – politinės ir ekonominės sąlygos. Lietuvoje, pasak Dovydaičio, koedukacinės mokyklos taip pat atsirado ne dėl principų, o „iš bėdos“ – „Dėl principų galime kalbėtis šiandien, turėdami 1–4 metų praktikos, o anuomet, švystelėjus pirmajai laisvei turėti lietuvišką aukštesniąją mokyklą, jos sumanytojams rūpėjo ne principai, kurių tuomet daugiausia niekas ir galvoj neturėjo, bet skubočiausi faktai turėti bent mokyklą, bet tik ji būtų lietuviška“¹⁰. Visgi, principais besivadovaujančių koedukacinės mokyklos šalininkų Lietuvoje yra, – pripažįsta Dovydaitis. Tai – komunistai. Ir straipsnyje pateikia ištrauką iš „Švietimo reikalų – liaudies komisarijato organo 1919 m. vasario 15 d. 1 nr.“: „Naujai valdžiai sulyginus moterų teises su vyrų teisėmis, griūva ir paskutinė siena, atskirianti ją nuo visuomenės – moteris lieka lygiateisė pilietė. Todėl neturi būti atskiros programos ir mokyme. Mergaitės turi to paties mokintis, ko ir berniukai. Kadangi ir

mokyklos programa turi būti vienoda berniukams ir mergaitėms, kadangi ir pačiame gyvenime abiejų lyčių vaikai auga draugėj: ir šeimoj, ir gatvėj, ir prie darbo, tai išskyrimas jų mokykloj – kuri turi būti gyvenimo atspindžiu – nenormalus, ir mokykloje turi būti vienodas ir bendras berniukų ir mergaičių mokymas“¹¹. Daug nekomentuodamas, Dovydaitis pastebi, kad komunistai savo principus netrunka realizuoti praktikoje – 1919 m. pradžioje jiems užėmus Panevėžį nuo 1918 m. atskira mergaičių gimnazija vėl buvo sujungta su berniukų.

Straipsnio tęsinyje Dovydaitis ketino plačiau gvildinti koedukacijos problemą, ją „vertindamas lyčių skirtumo, pedagogikos ir didaktikos, iginos [higienos – aut.], seksualinių santykių ir bernaičių ir mergaičių auklėjimo tikslo atžvilgiu“¹². Deja, tęsinys *Lietuvos mokykloje* taip ir nepasirodė. Tačiau, pasak J. Girniaus, ir taip aišku, „kad prieš mišrų auklėjimą jis buvo ne kaip moterų priešas, o kaip draugas“¹³. Dovydaičio pedagoginis idealas buvo vyriški vyrai ir moteriškos moterys.

Šis idealas nuosekliai puoselėjimas nuo 1921 m. Dovydaičio įsteigtame žurnale mergaitėms moksleivėms] *Naujoji Vaidilutė*. Pirmojo numerio vedamajame redaktorius smulkiai išdėsto atskiros leidinio mergaitėms įsteigimo motyvus ir tikslus. „Nauji vaidilutė“, – rašo Dovydaitis, – „imasi kurti Lietuvos mergaičių moksleivių katalikių judėjimą, savo pačių vidaus išsivadavimui bei išorės išsivadavimui ir savos žmogaus asmenybės didžiausiam išaukštinimui“¹⁴. Vidinio mergaičių išsilaisvinimo bus siekiama

lavinant skaitytojų protą ir plečiant jų dvasinį akiratį. Tam, pasak redaktoriaus, bus skirti filosofijos, teologijos, istorijos, literatūros, gamtos ir kitų mokslų „straipsniai straipsneliai“. Be to, *Naujoji Vaidilutė* „rūpinsis taip pat skaidrint ir savo jaunučių skaitytojų sielą doros pamokymais ir kelt dvasią kilniais pavyzdžiais iš šventųjų“¹⁵. Kita vertus, laikraštis žada nebūti atitrūkęs ir nuo kasdienio gyvenimo bei mergaičių moksleivių veiklos – jis teiksiąs „žinių iš mergaičių moksleivių gyvenimo, ragins kratytis dvasios snaudulį ir nerangumą, rodydama, kaip gyvena ir ką dirba jų draugės moksleivės kultūringose vakarų šalyse“¹⁶. Išorinis išsilaisvinimas taip pat būtinas. Naujoji Vaidilutė – pirmas žingsnis sieksiant plėtoti ir palaikyti mergaičių savarankiškumą „nuo vyriškos lyties jaunimo“. Kadangi, Dovydaičio nuomone, „mergaičių moksleivija gali ir privalo (išskirta Dovydaičio) pradėti gyvent jau atskiru savaimingu organizacijos gyvenimu“¹⁷.

Svarstant ateitininkų veiklos bei atskiros mergaičių ateitininkų organizacijos kūrimosi klausimus grįžtama ir prie koedukacijos problemos. Šiuose svarstymuose išryškėja itin skeptiškas Dovydaičio požiūris į koedukaciją.

F. R-tės straipsnį *Ateitininkės, svarstykime mūsų organizacinio gyvenimo reikalus!* lydinčiame redakcijos priedaše teigiama, kad „šių dienų moksleivių veikimo pavidalas yra išaugęs iš koedukacinės mokyklos, kuri tegali būti Lietuvoj tik iš bėdos pakenčiama, o ne laikoma per tobūlybę“¹⁸. Redaktoriaus nuomone, „esant mūsų mokykloms nekoedukacinėms, negi kam būtų atėję galvon tų mokyklų

skirtingų lyčių jaunimą telkti į krūvą vienon organizacijon *visuomeniniam veikimui* rengtis?“¹⁹. Dovydaitis neiškenčia nepamoralizavęs šokių ir flirto klausimu bei neigėlęs moterų judėjimo atstovėms – „moterų judėjimas *demokratingoj* Anglijoj, reiškiasis kraštutiniu sufražizmo pavidalu (daužant krautuvių langus, kapojant žmonėms veidus ir p.) visai negali būt mum pavyzdžiu. Šiuo reikalu daug daugiau galime ir privalome pasimokint iš *konservatingosios* Vokietijos“²⁰.

„Konservatingosios“ Vokietijos pavyzdys kliūva K. Balevičaitėi, kurios nuomone, ten mergaitės „amžiais nedirbo drauge, kadangi netikėta, kad mergaitės sugebėtų dirbti vienoj organizacijoj?“²¹. Autorė pabrėžia, kad Lietuvoje – kitos tradicijos, vyrai ir moterys, tiek kurdami valstybę, tiek darbuodamiesi švietimo ir auklėjimo labui, čia dirba drauge, todėl reikėtų *veikti visame savaimingu būdu*²². K. Balevičaitė priekaištauja *Naujajai vaidilutei* ne tik dėl ateitininkų vienybės ardymo, bet ir dėl koedukacinės mokyklos kritikos ir laikraščio peršamos moteriškumo sampratos: „Vienas svarbiausių argumentų (atsiskirti – I. S.) <...> tai yra tas, kad mergaitės koedukacinėje mokykloje, žinoma, ir bendroj organizacijoj, nustoja moteriškumo“²³. Pasisakydama prieš egzistuojančią „moteriškumo maniją“, straipsnelio autorė kritikuoja ir *Naujojoje Vaidiluteje* vaizduojamą moters tipą, kuris „tinka vienuolynams, bet ne gyvenimui“ bei ragina mergaites „žiūrėt į gyvenimą realiai ir sąmoningai prie jo ruoštis.“²⁴

Atsakydamas į šią pastabą, mergaičių žurnalo redaktorius atrėžia, kad „pasakyta gryna nesąmonė“ ir paaiški-

na, jog moteriai būti moteriška „tai yra visai natūralios tobulybės dalykas“ o „kas yra ne toks, tai yra diletantas, galįs greit pavirst tikra karikatūra“. Pasak Dovydaičio, tokių karikatūrų moterų inteligentijoj ir taip yra iki valios. Redaktorius taip pat atmeta priekaištą dėl *Naujosios Vaidilutės* atotrūkio nuo gyvenimo – „N. V-Tė“ turi tikslo padėt mergaitėms rengtis ne į vienuolyną, bet pirmon eilėn į gyvenimą visuomenėj, ir į gyvenimą daug *realesnį*, negu jį vaizduojasi autorė²⁵.

Diskusija dėl atskiros mergaičių ateitininkų organizacijos reikalingumo tęsiama ir 1925 metais. K. Balevičiaitė oponuoja atsiskyrimo idėją palaikanti V. Genytė. Jos nuomone, atskiros organizacijos mergaitėms reikalingos todėl, kad bendruose ateitininkų kuopų susirinkimuose dominuoja vaikinai, o mergaitės dėl nepasitikėjimo savimi ir nedrąsos, sutinka ir su joms nepriimtinais dalykais²⁶.

Šį straipsnį taip pat lydėjo redakcijos prierašas, kuriame pabrėžiama, kad laikraštis nekursto Ateitininkų organizacijos skilimo, tačiau palaiko atskirų mergaičių kuopų su atskiromis valdybomis kūrimosi idėją. Redaktoriaus nuomone, atsiskyrusios mergaitės daug laimėtų. Joms Ateitininkų organizacijoje nereikėtų „gyvuoti tik sekcijų teisėmis, kaip kad sportininkams, abstinencams ir kitiems“²⁷. Be to, sukūrus bendrą valdymo organą (I. S. – dėl jo reikalingumo Dovydaitis nėra tvirtai apsisprendęs), jame lygiomis teisėmis dalyvautų abiejų lyčių atstovai. Be to, mergaitės galėtų pačios spręsti, kada rinktis į metines konferen-

cijas, nereikėtų bendrose konferencijose tenkintis tuo kas lieka: savo posėdžius organizuoti saulėtekio ir saulėlydžio metu. Atsiskyrimas, pasak Dovydaičio, nepakenktų ir visai Ateitininkų organizacijai – konkurencija tiek mergaites, tiek berniukus skatintų ieškoti naujų „saviauklos darbo“ kelių ir būdų. Baimintis „dėl perdidelio persiskyrimo“, – teigia Dovydaitis, – nereikėtų, nes „apskritai, to kai kieno taip labai pageidaujamo *bendrumo* kol mūsų mokyklos yra mišrios, dar vis liktų greičiau per daug nekaip per maža, negu kiek jo eitų į sveikatą“. Tuo tarpu, atsiskyrus, „pasidarytų tarp abiejų lyčių tik šiek tiek daugiau pagarbos atstumo, kurio šiuo tarpu yra neabejotinai permaža“²⁸.

2-me 1925 m. *Naujosios Vaidilutės* numeryje ateitininkų organizacijos klausimu pasisakiusios Vabos teigimu, atstumas atsiskyrus pagarbos neprisidėsiąs, kaip kad bendri interesai ir bendras darbas jos nesumažinsiąs. Pasak Vabos, nepagrįsta ir Dovydaičio nuomonė, kad atskirose organizacijose dėl konkurencijos bus rodoma daugiau iniciatyvos. Kad lenktyniavimo ir iniciatyvos daugiau dirbant bendrai, esą parodo ir koedukacinių mokyklų praktika²⁹. Redakcijos prieraše paaiškinama, kad nors anoniminiame straipsnyje „vienur kitur nūšnekama ne visai racijonaliai, tačiau jį įdėjome, kadangi mums rūpi, kad kalbamasis klausimas būtų iš visų pusių apsvarstytas“³⁰.

Kaip atsakas kitame laikraščio numeryje pasirodo A. Kaupelytės straipsnis *Dėl Vaidilutės redakcijos prierašų*³¹, kuriame Redakcija buvo kritikuojama dėl ne-

korektiškų komentarų, kitokios nuomonės nepripažinimo ir t.t. Šis straipsnis buvo paskutinis lašas, perpildęs Dovydaičio kantrybės taurę. Jis nutaręs laikraščio daugiau nebeleisti. Pasak J. Girniaus, „Dovydaitis buvo pyktelėjęs, nes į kilusią polemiką žvelgė kaip į nedėkingumą“³². Tai kad, redaktorius jautėsi išskaudintas, byloja ir *Dar vienas redakcijos prierašas ir jau paskutinis*, pasirašytas Dovydaičio, *Naujosios Vaidilutės* išteigėjo, redaktoriaus ir leidėjo³³: „N. V-tės“ leidimas tolyn labyn ir dvasiniu atžvilgiu – apie materialinį čia nutylėsiu – darės vis labiau nedėkingesnis darbas, kai iš skaitytojų pusės pradėta nesutikt su šio laikraščio pakraipa bei dvasia ir imta prikaišiot redakcijai būtų ir nebūtų dalykų“.³⁴ Baigdamas *Prierašo* autorius nuoširdžiai dėkoja „visoms ir visiems, kas tiktai bet kuriuo būdu padėjo šį darbą dirbti“. Ypatingos padėkos, matyt, labiausiai nusipelnė Dovydaičio bendražygiai, nuolatiniai *Naujosios Vaidilutės* autoriai M. Pečkauskaitė ir St. Šalkauskis. Būdami panašių pažiūrų kaip ir Dovydaitis, jie buvo tos pačios nuomonės ir koedukacijos klausimu.

M. Pečkauskaitė, remdamasi žemaičių ateitininkėms skaityta paskaita *Ugdymas savarankiškumo koedukacinėse mokyklose*, 5-am 1924 m. *Naujosios vaidilutės* sąsiuviniiui parengia straipsnį. Tiesa, kiek pakoreguodama pavadinimą. Straipsnyje „savarankiškumą“ autorė pakeičia „moteriškumu“. Sutikdama su Dovydaičiu, kad mišrios mokyklos yra „iš bėdos“, M. Pečkauskaitė pažymi, jog steigiant koedukacines mokyklas, visgi buvo tikimasi „papildyti vieną lytį kita.

Tikėtasi, kad bendrai besimokant, viena lytis pasisavins iš kitos tai, kas anoje gera ir ko ji trūksta. Kad berniukai taps švelnesni, mandagesni, mergaitės – energingesnėmis“³⁵. Tačiau, apgailestauja autorė, „praktika parodė ką kita: mergaičių įtakos berniukams visai nematyti, o berniukų įtaka mergaitėms pasireiškia tuo, kad jos praranda daug moteriškumo“.³⁶ M. Pečkauskaitė pabrėždama, kad „rimti visų šalių pedagogai beveik vienu balsu atmeta koedukaciją“³⁷, viliausi, kad koedukacinės mokyklos Lietuvoje – laikinos. Tačiau tokioms mokykloms tebeesant, vienas svarbiausių uždavinių mergaitėms – apsisaugoti nuo blogos berniukų įtakos. Koedukacinėje mokykloje, pasak pedagogės, ypač kenksmingas „vadinamasis draugiškumas“, kai „tarp mergaičių ir berniukų užsimezga kažkoks buršiškas intymumas, santykiai „sans fason“ prancūziškai tariant, taip sakant be ceremonijos“³⁸. „Ceremonijų“, ar M. Pečkauskaitės žodžiais tariant, *formų* nebuvimas, mišrias mokyklas mums daro dar labiau pavojingesnes nei kitoms tautoms³⁹. Pedagogės nuomone, formos – itin svarbios ne tik etiketo, bet ir doros atžvilgiu. Jos padėtų apsisaugoti nuo „mišrių mokyklų rykštės“ – flirto, ugdytų moteriškąjį orumą, leistų mergaitėms suvokti savo pačių vertę ir t. t. Iškeldama moteriškumo idealą, kuris jokia būdu neturi būti vyriškojo kopija, M. Pečkauskaitė pabrėžia, kad moterys neturėtų siekti supanašėti su vyrais. Akcentuodama, kad „visa kultūra yra paremta kaip tik individualizavimu, įvairumu skirtingumu“, o „niveliavimas, visų lydinimas, vienodinimas yra

kultūros mirtis“⁴⁰, autorė teigia, kad nors pagrindinė vyrų ir moterų misija yra ta pati (sielos išganymas ir Dievo karalystės žemėje skleidimas), prigimtis vis dėlto skiriasi. Ir ugdymas privalas į tuos skirtumus atsižvelgti.

Tokio požiūrio laikosi ir St. Šalkauskis, 3 ir 4-ame 1926 m. *Naujosios Vaidilutės* numeriuose pasirodžiusiame straipsnyje *Lyčių skirtumai ir ugdymo individualizacija*. Pabrėždamas, kad moterims kaip ir vyrams reikalingas geras išsilavinimas, autorius pažymi, kad „vienodai geras“ anaip tol nereiškia, kad abiems lytims visai tolygus. Gali skirtis programos, metodai ir priemonės, nes „ne priemonių vienodumas, bet vienodas išdavų vertinimas yra įvairių lyčių lavinime svarbiausias dalykas“⁴¹ (išskirta St. Šalkauskio). Tuo tarpu, griežtai įgyvendinant koedukacijos ir koinstrukcijos principus⁴², vienodai auklėjant bei lavinant kartu berniukus ir mergaites, naudojant vienodas programas, metodus ir priemones, „neišvengiamai turi įvykti žymus vyriškumo ir moteriškumo aptirpimas, arba difuzija“⁴³, – perspėja St. Šalkauskis, pridurdamas, kad koedukacijoje ir koinstrukcijoje dažniausiai orientuojamasi į vyrų lavinime susiformavusias tradicijas, todėl minėtąją difuziją labiausiai patiriančios moterys. Bandytas tas tradicijas keisti moterų naudai, „vestų prie vyrų sumoterėjimo“. Taigi, griežta koedukacija ir koinstrukcija „pašalina galimybę individualizuoti ugdymą pagal individualinius vyrų ir moterų skirtumus“⁴⁴ bei veda prie „niekam nenaudingos niveliacijos“⁴⁵. Ypač koedukacija ir koinstrukcija nepriimtina „sparčios indi-

vidualinės lyčių diferenciacijos tarpe“, kuris prasideda maždaug 10–12-taisiais vaiko gyvenimo metais ir baigiasi apie 19-tuosius⁴⁶, vadinasi, vidurinėse ir aukštesniosiose mokyklose. Ypač kenksminga dirbtinė koedukacija ir koinstrukcija, skatinant „porinimosi principą“ mokinių susodinime klasėje, žaidimuose ar kitomis aplinkybėmis. Be to, jei „prie to prisideda dar menka dorinimo sistema ir tvirtų dorovės tradicijų stoka, mišrioji mokykla grėsia visai realiais pavojais“⁴⁷. Visgi, St. Šalkauskis pripažįsta, kad pedagoginiai mišriosios mokyklos trūkumai mažėja gerėjant visai ugdomajai mokyklos sistemai.

Kita vertus, mišrumas mokykloje gali reikštis ne tik iš mokinių, bet ir iš mokytojų pusės, pastebi St. Šalkauskis ir išanalizavęs įvairius šio klausimo aspektus, siūlo, kad vienalytėje mokykloje būtų tos lyties mokytojų persvara, kokios yra auklėtiniai, nes berniukų auklėjimo ir lavinimo reikalus geriau supras ir patenkins vyras, o – mergaičių moterys, juolab, kad berniukams turi būti sąmoningai ugdomas vyriškumas, o mergaitėms – moteriškumas. Tik baigiamajame ugdymo etape, ir jaunuoliai ir jaunuolės, St. Šalkauskio nuomone, „vis labiau jaučia reikalą surasti tvirtą vyriškąją vadovavimą“⁴⁸.

Apibendrinamas St. Šalkauskis konstatuoja, kad „nei griežta koedukacija bei koinstrukcija nei griežta lyčių separacija nėra idealas“ (išskirta St. Šalkauskio). Koedukacijos problema buvo svarstoma ne vien tik spaudoje, bet ir pedagogų bendruomenėse. Šis klausis-

mas taip pat buvo nagrinėjamas ir valstybiniu lygiu.

1920 m. birželio 30–liepos 1 dienos vykusiam Lietuvių Katalikų Mokytojų suvažiavime buvo siūloma reformuojant vidurines ir aukštesnias mokyklas aiškiai apsispręsti ir koedukacijos klausimu – „Tas milžiniškos svarbos jaunimo auklėjime klausimas nereikėtų ilgiau palikti spręst tikrai gyvenimui, bet reikėtų ir vyriausybei nusistatyt, ką ji laiko idealu, o ką tik iš bėdos kenčia“⁴⁹. Per 50 suvažiavime dalyvavusių mokytojų kone absoliučia balsų dauguma (2 ar 3 – prieš) nusprendžiama siūlyti, kad „Švietimo Ministerija, reformuodama aukštesnias mokyklas, eitų prie atskirų (nekoedukacinių) mokyklų ir todėl imtųsi kurti atatinamas aukštesnias mokyklas atskirai bernaičiams ir atskirai mergaitėms, kuriose būtų suteikiama skirtingų lyčių jaunimui ne lygios rūšies, bet lygios vertės išsilavinimo“⁵⁰.

Šį reikalavimą krikščionių demokratų atstovai iškelia ir Seime svarstant aukštesniųjų Švietimo Ministerijos mokyklų įstatymą.

Krikščionių demokratų atstovė, Lietuvių Katalikų Mokytojų Sąjungos narė M. Draugelytė–Galdikienė, 1924 m. gegužės 7 d. Seimui svarstant aukštesniųjų mokyklų reformos klausimus, pabrėžė, kad Amerikos mokyklose atsiradusi koedukacija prieštarauja Europos ir Lietuvos mokyklų tradicijoms bei naujojo ugdymo principams⁵¹. Akcentuodama, kad modernioji pedagogika turi atsižvelgti į mokinio fiziologiją ir psichologiją, atstovė remiasi psichologo Hegmano nuomone, kad mergaičių „psichinės

galios yra pakilusios 15 metų amžiaus, o pas berniukus tuo metu yra nupuolimas tų jėgų“⁵² ir tai kenkia mokymosi rezultatams. Dar didesnė žala, jos nuomone, padaroma auklėjimui. Kaip pavyzdį Galdikienė pateikia mišriose Amerikos mokyklose atsiradusius sunkumus, tokius kaip „mergaitėse išsivysčius vaikėžiškumas“⁵³, flirtas ir t. t.

Replikuodamas dėl Galdikienės teiginių apie mergaičių flirtą bendrose mokyklose, posėdžio referentas A. Šmulskytis, matyt, kalba jau ne tiek kaip krikščionių demokratų atstovas, kiek kaip vyras: „man rodos, kad šito klausimo mes nepataisysime, jeigu bus skyrium mokyklos bernaičiams ir mergaitėms. Man rodos, kad moteriškai flirtuoti mokytis nereikia – šiuo reikalu mokyklos neduos daugiau, negu duoda prigimtis“⁵⁴.

Už mišrias berniukų ir mergaičių mokyklas pasisakantis žydų atstovas J. Robinzonas, koedukaciją laiko vienu „iš didžiausių nugalėjimų naujojo auklėjimo“. Šio atstovo nuomone, nevertėtų į kiekvieną žmogų žiūrėti kaip į „nuodėmių lizdą“, o „erosas“ neišvengiamas tiek mišrioje, tiek ir atskiroje mokykloje – tokia „natūra“. Pasak jo, „jeigu natūrą išvaysime per duris, tai ji įeis pro langą“. Todėl mokykla turėtų ne drausti skirtingų lyčių bendravimą, o nustatyti aiškias ribas ir jų nuolat žiūrėti“⁵⁵. Be to, – teigia J. Robinzonas, – nelogiška steigti tik vienos pakopos atskiras mokyklas – „jeigu neatsisakyta koedukacijos pradžios mokykloje, jeigu galų gale neatsisakyta nuo jos aukštojoje mokykloje, tai visai nėra nuoseklu atsiskirti nuo jos gimnazijoje ir progimnazijoje

joj⁵⁶. Įrodinėdamas, kad „gimnazisčių“ amžiaus veiksnys nėra svarbus, kaip pavyzdį žydu atstovas pasitelkia paties Seimo raštinę, kurioje kartu su vyriškos lyties atstovais dirba ir 16, 17 metų mergaitės ir tai niekam nekenkia.

Jei eroso ir flirto klausimas kėlė daugiau emocijų, tai ugdymo programų klausimas reikalavo rimtų diskusijų.

Daugumos krikščionių demokratų nuomone, mokyklos turinčios būti atskiros, tačiau su vienodomis programomis. Kai kurie iš jų visgi teigė, kad programos turėtų būti daugiau ar mažiau modifikuotos, nes „vis dėlto moters ir vyriškio psichologija skiriasi“ ir „nėra abejojimo, kad mergaitės yra labiau linkę kalboms, labiau linkę literatūrai ir menui ir mažiau linkę matematikai“⁵⁷. J. Robinzono teigimu, mitas – kad berniukai turi daugiau gabumų tiksliesiems, o mergaitės – humanitariniams mokslams: „Jūs galite surasti kiekvienoje klasėje, vieną kitą trečią jaunuolį, kuris turi ryškų palinkimą prie fizikos, prie matematikos, o kiti yra amžini trejukininkai. Tą patį surasite ir mergaičių mokyklose“⁵⁸. Robinzonas sutinka, kad kalbos geriau sekasi mergaitėms, tačiau ne tiek dėl jų gabumų, kiek todėl, kad pastarosios gerokai stropesnės. Mokydamiesi kartu labiau pasistengti būtų priversti ir berniukai. Todėl koedukacija, Robinzono nuomone, itin naudinga būtent dėl konkurencijos, ji „žadina ir vieną, ir kitą lytį prie darbo ir prieina prie geresnių rezultatų“⁵⁹.

Ūkininkų sąjungos atstovas K. Jokantas, nuo 1925 m. tapęs švietimo ministru ir juo buvęs XI, XII, XXI Ministrų ka-

binetuose, siūlo programas pritaikyti prie lyties ir prie užsiėmimo (ši pasiūlymą palydi socialdemokratų juokas). Atstovas remiasi Vokietijos licėjų pavyzdžiu, kuriame mergaitėms duodama mažiau matematinių formulių, o daugiau suteikiama praktinių žinių. K. Jomanto teigimu, reikia turėti omeny, kad vis dėlto dauguma mergaičių, baigusių gimnaziją, neis į universitetą. Todėl reikia programą taip pritaikyti, kad ji ruoštų mergaites ne tiek į universitetą, „kiek į gyvenimą“. Nes „vis tiek moteris, nors ir baigusi universitetą, liks moteris ir turės tam tikrų uždavinių“⁶⁰. Šią Jokanto frazę krikščionys demokratai sutinka šūksniu „bravo!“. Nežinia ar tarp jų būta krikščionių demokratų atstovės Galdikienės, kuri griežtai pasisakė prieš skirtingas programas, nes jos ypač apsunktintų mergaičių stojimą į aukštąją mokyklą. Tai, atstovės nuomone, „būtų labai didelė moterims skriauda, nes joms šiais laikais nemažai tenka kovoti už būvį, o toji kova reikalauja, kad moterys būtų visapusiškai išlavintos ir turėtų galimybes išmokti įvairių specialybių“⁶¹.

Dėl siūlymo sustiprinti praktinių dalykų mokymą aukštesniosiose mokyklose ūkininkų sąjungos atstovas susilaukė valstiečių atstovo Lapinsko pritarimo. Tačiau, šio nuomone, daugiau praktinių dalykų reikėtų mokyti ne tik mergaites, bet ir berniukus, kadangi gimnazijose „yra auklėjami baltarankiai ponaičiai ir panaitės“. Todėl vienos mokslus baigusios nemoka pietų išvirti, kiti – arkliai pakinkyti, nes „bijo rankas susitept“⁶².

Už mišrias mokyklas pasisakantis V. Kvieska teigė nematęs reikalo vardyti

koedukacijos privalumų. Tai, jo nuomone, būtų „laužimasis, per atviras duris“⁶³, kadangi Skandinavijos šalių praktika jau įrodė koedukacijos naudą. Valsiečių atstovą labiau domino M. Galdienės siūlymas programas palikti vienodas. Jei programos vienodos, tai kam tuomet reikalingos atskiros mokyklos, klausė V. Kvieska, koedukacijos priešinininkų krikščionių demokratų ketinimuose išvelgdamas daugiau politinių, nei pedagoginių motyvų. Jo nuomone, noras steigti atskiras mergaičių mokyklas ir ten „gal davatkas auklėti“ gali būti paaiškinamas tuo, kad „krikščionių demokratų yra tokia taktika, daugiau veikti per moteris. Matyt vyrai mažiau sukalbami, mažiau pasiduodantys...“⁶⁴

Po įstatymo svarstymų Seimas priėmė, kad „Vidurinės ir aukštesniosios

mokyklos steigiamos bernaičiams ir mergaitėms atskirai. Reikalui esant vidurinės ir aukštesniosios mokyklos gali būti mišrios“⁶⁵ ir kad „Bernaičių ir mergaičių vidurinės ir aukštesniosios mokyklos turi lygią mokslo programą ir lygias teises.“⁶⁶

Nors įstatymas pirmumo teisę visgi skyrė atskiroms berniukų ir mergaičių mokykloms, tačiau ilgainiui Lietuvoje išsigalėjo mišrios mokyklos, o koedukacija tapo savaime suprantamu mokymo principu.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Dovydaičio ir kitų propaguota nekoedukacinė mokykla, kartais buvo prisimenuama su nostalgija ir priešpriešinama sovietinei koedukacijai⁶⁷, tačiau platesnio atgarsio ir rimtų diskusijų šie svarstymai nesulaukė.

Literatūra ir nuorodos

¹ *Mergaičių mokyklos* // Šaltinis, 1909, Nr. 49, p. 1.

² Ten pat.

³ Šią tendenciją gana ryškiai atspindi 1995–2003 metais autorės atlikto etnografinio tyrimo duomenys. Pvz., viena respondenčių pasakojo: „Nedaug ėjau, tik keturis skyrius. Norėjau mokytoja būt, mokslai sekės. Bet tėvelis sako, kad ir taip mokėsi vaiką pabavot. Ir viskas.<...> Jeigu būsi neženota, tai gal apsimoka, bet apsiženijsi ir po mokslo“. Kitos nuomone, „per dideli mokslai“ gali sutrukdyti merginai sėkmingai ištekėti – neva ne kiekvienas ūkininkas norėsiąs už save protingesnės žmonos. Ir t. t.

⁴ Motuzas Remigijus *Lietuvos vidurinės mokyklos raidos 1918–1940 metais pedagoginės kryptys*. – Vilnius: Leidybos centras, p. 60.

⁵ Koedukacijos ir konstrukcijos terminus vėliau greta vartojo lyčių ugdymo klausimus gvildinęs S. Šalkauskis (1926), šių terminų atskyrimą aptinkame ir įvairiuose tarpukariu išleistuose pedagogikos žodynuose ir enciklopedijose, pvz., *Lexikon der Pädagogik der Gegenwart*. – Frei-

burg im Breisgau: GHerder&coCMBMC Verlagsbuchhandlung, T. 2, 1932, s. 62.

⁶ Dovydaitis Pranas *Koedukacija aukštesniosiose mokyklose* // Lietuvos mokykla, 1919–1920, Nr. 2, p. 231.

⁷ Ten pat, p. 235.

⁸ Ten pat, p. 237.

⁹ Ten pat, p. 238.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat, p. 239.

¹² Ten pat.

¹³ Girnius Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Raštai. T. 4. – Vilnius: Mintis, 2001, p. 691.

¹⁴ Dovydaitis Pr. „Naujoji vaidilutė“ – Kas ji tokia“, *Ko ji nori?* // Naujoji Vaidilutė, 1921, Nr. 1, p. 3.

¹⁵ Ten pat, p. 4.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat, p. 3.

¹⁸ Redakcijos prierašas. F. R-tės straipsniui „Atitininkės, svarstykite mūsų organizacinio gyvenimo reikalus!“

¹⁹ Ten pat.

- 20 Ten pat, p. 150.
- 21 Balevičiūtė K. *Atskiros mergaičių organizacijos klausimu* // Naujoji Vaidilutė, 1924, Nr. 5, p. 237.
- 22 Redaktorius Pr. Dovydaitis replikuoja, kad „savaimingumas – idealiai puikus daiktas, bet kai Amerika jau kartą atrasta tam tikru būdu, tai būtų juokinga jos ieškot, kitokiu „savaimingu“ (Ten pat, p. 238).
- 23 Ten pat, p. 238.
- 24 Ten pat.
- 25 Ten pat, p. 238–239.
- 26 Genytė V. *Mergaičių organizacijos klausimu* // Naujoji Vaidilutė, 1925, Nr. 1, p. 34.
- 27 *Mergaičių organizacijos klausimu*. Redakcijos prierasas // Naujoji Vaidilutė, 1925, Nr. 1, p. 36.
- 28 Ten pat, p. 36–37.
- 29 Vaba. *At-kių organizavimosi klausimu* // Naujoji Vaidilutė, 1925, Nr. 2, p. 77–77.
- 30 Ten pat, p. 77.
- 31 Kaupelytė A. *Dėl „Vaidilutės“ Redakcijos prierasų* // Naujoji Vaidilutė, 1925, Nr. 3, p. 143–144.
- 32 Girmius Juozas. Pranas Dovydaitis. Raštai, T. 4. – Vilnius: Mintis, 2001, p. 662
- 33 Kitur Dovydaitis dažniausiai pasirašydavo tik inicialais Pr. D.
- 34 Dovydaitis Pr. *Dar vienas redakcijos prierasas ir jau paskutinis* // Naujoji Vaidilutė, 1925, Nr. 3, p. 144.
- 35 Pečkauskaitė Marija. *Ugdymas moteriškumo koedukacinėse mokyklose* // Naujoji Vaidilutė, 1924, Nr. 5, p. 164.
- 36 Ten pat.
- 37 Ten pat, p. 165.
- 38 Ten pat, p. 166.
- 39 Ten pat, p. 166–168.
- 40 Ten pat, p. 162.
- 41 Šalkauskis St. *Lyčių skirtumai ir ugdymo individualizacija* // Naujoji Vaidilutė, 1926, Nr. 4, p. 163.
- 42 Koedukacijos, kaip bendro auklėjimo, ir koinstrukcijos, kaip bendro lavinimo, sampratas St. Šalkauskis, skirtingai nei Pr. Dovydaitis, yra linkęs atskirti, nors dažniausiai vartoja jas greta viena kitos.
- 43 Šalkauskis St. *Lyčių skirtumai ir ugdymo individualizacija* // Naujoji Vaidilutė, 1926, Nr. 4, p. 167.
- 44 Ten pat, p. 167.
- 45 Ten pat, p. 168.
- 46 Ten pat, p. 169.
- 47 Ten pat, p. 170.
- 48 Ten pat, p. 172.
- 49 *Lietuvių Katalikų Mokytojų suvažiavimas 1920 m. birželio m. 30–liepos m. 1 d. Kaune* // Lietuvos mokykla, 1919–1920, Nr. 2–3, p. 469.
- 50 Ten pat, p. 469–470.
- 51 Tai teigdama M. Galdikienė rėmėsi F. Foersteriu, tačiau dauguma kitų XIX a. pab. XX a. pr. ugdymo krypčių kaip tik akcentavo, kad naujosiose mokyklose reikalinga abiejų lyčių koedukacija bet kokio amžiaus vaikams (Valatkienė S. „*Naujojo ugdymo“ sąjūdis vakaruose, jo idėjų atspindys Lietuvoje (1918–1940)*. – Vilnius: VU leidykla, 1997, p. 32)
- 52 Seimo stenogramos. – 94 posėdis. 1924 m. gegužės 7 d. p. 14.
- 53 Ten pat.
- 54 Ten pat, p. 16.
- 55 Seimo stenogramos. – 160 posėdis. 1925 m. vasario 3 d. p. 3.
- 56 Ten pat, p. 2.
- 57 Seimo stenogramos. – 94 posėdis. 1924 m. gegužės 7 d. p. 16.
- 58 Seimo stenogramos. – 160 posėdis. 1925 m. vasario 3 d. p. 3.
- 59 Ten pat.
- 60 Seimo stenogramos. – 85 posėdis. 1924 m. balandžio 8 d. p. 16.
- 61 Seimo stenogramos. – 155 posėdis. 1925 m. sausio 30 d. p. 19.
- 62 Seimo stenogramos. – 85 posėdis. 1924 m. balandžio 8 d. p. 17.
- 63 Seimo stenogramos. – 155 posėdis. 1925 m. sausio 30 d. p. 15.
- 64 Seimo stenogramos. – 155 posėdis. 1925 m. sausio 30 d. p. 10.
- 65 Seimo stenogramos. – 160 posėdis. 1925 m. vasario 3 d. p. 9.
- 66 Ten pat, p. 10.
- 67 Voveris V. *Pranas Dovydaitis – pedagogas* // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademijos leidykla, 1994, T. 8, p. 401.